

CONSIDERAȚII PRIVIND TEHNICILE ȘI SISTEMELE DE CONSTRUCȚIE ALE ARHITECTURII TRADIȚIONALE DIN JUDEȚELE CĂLĂRAȘI ȘI IALOMIȚA

Răzvan CIUCĂ

Sînt încă multe ținuturi din România necercetate din punct de vedere etnografic și cu atît mai puțin sub aspectul construcțiilor țărănești, situație în care se înscrie și teritoriul județelor Călărași și Ialomița.

Urmare a unor îndelungate și complexe cercetări vom încerca în studiul nostru punctarea, din perspectivă etnografică și sociologică, doar a unor observații și concluzii care s-au impus avînd în vedere, în primul rînd, posibilitățile de valorificare în contemporaneitate, oferirea unor sugestii pentru amplul proces de sistematizare rurală.

Tehnicile și sistemele de construcție sînt, cu unele excepții pe care vom încerca să le evidențiem, cele cunoscute tuturor zonelor din cîmpie din țata noastră.

Pereții (exteriori și interiori) construiți din „grădele” (împletitură din nulele de salcie pe pari, proptele sau furci) de salcîm bătuți în pămînt. Această străveche tehnică cunoaște în județele Călărași și Ialomița două variante:

1. Împletitura „coș”, de jur împrejur cu nulele lungi, colțurile casei apar ușor rotunjite (de exemplu casa Ionescu Elena, Unirea, construită 1860);

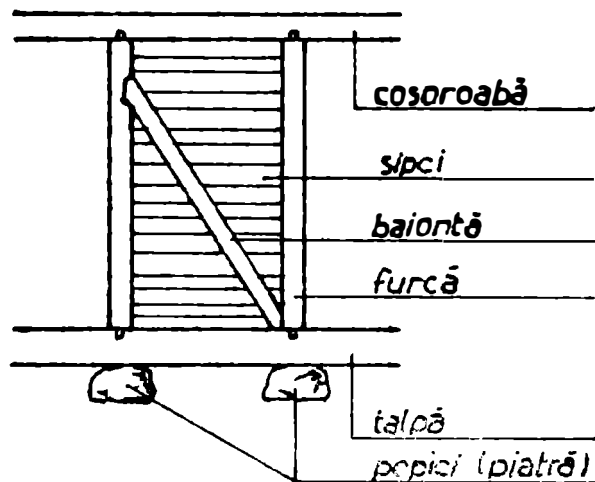
2. Împletitura „la trei pari”, cu nulele scurte, în care al treilea par poate fi primul la următoarea serie.

Astăzi, această tehnică de construcție, dominantă pînă la începutul veacului al XX-lea, mai poate fi întîlnită doar în construcția unor acareturi (cotețe de porci, cotinețe de găini sau porumbare).

Palanta sau „gard” (sistem alcătuit din proptele verticale de salcîm și două grătare construite prin baterea în cuie — de o parte și de alta a proptelelor, paralel sau oblic în vîrf) a lanțurilor de salcie sau a șipcilor de brad, între grătare se introduce pămînt amestecat cu pleavă și pale lungi de grîu. „Palanta” a cunoscut o răspîndire deosebită abia după primul război mondial, fiind și astăzi foarte utilizată. Pereții de palantă se fac mai ușor, fiind în același timp mai groși și mai dreapți.

Casa din palantă poate fi urzită cu furcile (pari, proptele) bătute în gropi sau prinse într-o talpă de salcîm, prin „cap”. Pentru a consolida cît mai bine pereții între proptele se fixează, prin cuie, o a treia proptea, denumită baionetă; Un capăt al baionetei se sprijină în colțul creat de îmbinarea unei proptele (furci) cu talpe, cealălalt capăt sprijinind furca vecină.

Talpa se sprijină pe pietre mari sau pe „popici” de lemn. Cu mult mai frecvent sînt casele în care talpa nu apare decît la lemn. Cu mult mai frecvent sînt casele în care talpa nu apare decît la prispă.

După construirea (unirea) pereților de gard sau palantă urmează „îmbulgăreala” care se execută în mai multe etape:

a) îmbulgăreala priopriu-zisă — pământ cu pleavă măruntă; se aplică direct peste grătare;

b) „zgîrlatul” — pământ cu pleavă, se dă cu mîna într-un strat mai subțire;

c) „lipeala dreaptă” — pământ cu baligă de cal, fără pleavă.

Ultima „lipeală” trebuie dată cu mîna pentru ca varul să se poată prinde ușor. „Dacă se dă cu scîndura (lipeala) varul se cojește” — spun informatorii anchetați.

„Văruiala” se reîmprospătează de regulă cam o dată pe an, în special primăvara.

Chirpiciul (tulele) s-a răspîndit abia după cel de-al doilea război mondial deși tehnica confecționării chirpiciului precum și a zidirii cu acest material erau cunoscute încă dinainte de 1910 (pereții care delimitau „coșul” de restul construcției fiind făcuți întotdeauna din chirpici, evident din motive de preîntîmpinare a incendiilor).

Azi, chirpiciul, alături de paiantă, constituie unul din materialele de construcție frecvente, dominînd net cărămida care se procură greu și este și costisitoare.

Chirpiciul continuă să se facă în multe sate prin *clacă*, la care participă rudele și vecinii.

Proprietarul economisește în acest fel banii care i-ar cheltui pentru procurarea cărămizii (achiziționare, transport), bani pe care îi folosește apoi pentru achiziționarea altor materiale necesare construcției unei case (lemn pentru șarpantă, tablă pentru învelit casa, ferestre, uși etc)¹.

În perioada Interbelică majoritatea caselor din așezările de la est de Călărași (linia Călărași—Borcea) aveau pereții exteriori din paiantă iar cei interiori din chirpică, procesul continuînd și în zilele noastre.

Remarcăm totuși că nu în toate zonele chirpiciul este materialul de construcție cel mai indicat.

În zona de nord-vest a județului Ialomița (Grindu, Cocora, Reviga) chirpiciul apare cu o mai slabă frecvență. „Chirpiciul dacă dă de ploale, de apă, se lasă, „se despoale”, intră apa și se face igrasie”, spun invariabil informatorii, deși mulți, în restul zonei, construiesc în continuare case de chirpici. Un motiv poate fi și acela că lemnul necesar pentru palantă se găsește tot mai greu și este și scump.

Infiltrările de ape freatice tot mai accentuate în ultimii ani, au creat un pericol permanent de igrasie, în primul rînd pentru casele din chirpici.

Pentru a preîntîmpina apariția igrasiei sătenii au construit și construiesc o „prispuliță” de pămînt de circa 20 cm lățime și 20—30 cm înălțime, care înconjoară locuința.

Fundația propriu-zisă apare rar și doar — cu unele excepții, la case din cărămidă. Cum însă Igrasia a devenit un pericol iminent pentru toate casele din Călărași și Ialomița, sătenii au început să toarne soclu din ciment și nisip, fie numai în porțiunea amenințată de infiltrațiile hidro, fie chiar împrejurul casei.

Desigur este o măsură paleativă care nu înlătură decît temporar ncidexum definitiv edectele igrasiei.

Ialomițenii au fost preocupați întotdeauna de a-și proteja locuința de efectele dăunătoare ale agenților meteorici (ploaie, zăpadă). În acest sens, cunoaștem cîteva procedee de apărare a casei sau numai a părții expuse, dinspre crivăț:

1. *Partea dinspre crivăț a casei* este protejată de o perdea din stuf sau bețe de floarea soarelui.

2. *Prispa este înfundată „în crivăț”* cu un perete de scîndură (la Reviga, unde întîlnim prispa pe trei părți sau de jur-împrejur, partea dinspre nord-nord est este închisă cu un perete din scînduri, dispus pe toată lungimea prispei, denumit „tăbănuială”).

3. *Peretele caselor orientate cu latura îngustă la șosea (uliță), în direcția crivățului,* este protejat de un „slip” de scînduri (funcțional dar inestetic), așa cum întîlnim la Reviga sau Gimbășani (comuna Cosîmbești).

4. *Peretele „din crivăț” poartă florării* executate cu dosul palmei și degetele. Uneori peste aceste florării executate cu dosul palmelor se vîruieste. Intenția de a fi și frumos nu numai funcțional este vizibilă. Același lucru l-am întîlnit și la unele acareturi (bucătări de vară), „cocării” (tindă cu cuptor de pîine), cuptoare de pîine. Apa provenind din ploaie sau zăpezi se poate scurge mai ușor nefiltrîndu-se în pereți.

De asemenea, prin acest procedeu pereții sînt pregătiți pentru o eventuală tencuială, cimentul făcînd priză mai lesne.

Procedeu este larg răspîndit în toată zona.

5. „*Ghîntuială*”, adică crearea cu degetul a unor orificii, găuri, în „lîpeala casei” (procedeu cu efecte mai puțin estetice, răspîndit în nord-vestul Județului Ialomița).

6. *Aliceala sau ariceala*, adică încastrarea în lîpeală a unor fragmente de cărămidă arsă. Aliceala poate fi executată numai la peretele dinspre crivăț sau chiar la toți pereții.

Notăm și în acest caz că tencuiala cu ciment a peretelui exterior se realizează convenabil de stratul de aliceală.

Aliceala reprezintă așadar o soluție inițiată provizoriu pentru a proteja casa pînă în momentul în care proprietarul dispune de mijloace bănești necesare tencuirii locuinței. Tencuiala cu ciment și stropire reprezintă o tendință accentuată la casele din Bărăganul Ialomițean. În foarte multe cazuri însă proprietarul rămîne la această soluție de protecție a peretelui dinspre crivăț.

Amintim, cu titlu informativ, casele din pămînt în sistem cofrag, care sînt sporadice, întîlnindu-se aproape în exclusivitate numai în vestul Județului.

Nu au fost depistate case *din clămur*, deși Călărașii și Ialomița se află între două regiuni în care s-au întrebuițat din plin acest sistem (Dobrogea și Sectorul Agricol Ilfov).

Șarpanta alcătuită din cosoroabe (după primul război mondial a început folosirea mai frecventă a lemnului ecarisat) în care se sprijină (prin cep sau cu cuie) capetele superioare ale furcilor. Pe cosoroabe, care puteau fi din lemn de ulm sau brad, se sprijină grinzele sau cordițele transversale.

La casele mai vechi apare prin interior grinda mediană pe toată lungimea încăperilor.

Căprorii (martacii) ca și *coama* (creștetul casei sau „zlemna”) se fac azi din lemn de brad ecarisat).

Peste grinzi se așterne un strat izolat termic alcătuit din trestie sau papură peste care se dă „îmbulgăreala” cu pleavă și se lipește cu baligă de cal proaspătă.

Uneori, înainte de a așterne stratul de trestie, se bat peste grinzi (cordițe) șipci de brad.

Tenculala constă din așternerea peste șipci sau trestie a unui strat de pământ galben amestecat cu pleavă mărunță după spic. Se dau apoi trei lipeli:

- o lipeală mai groasă cu scîndura;

- o lipeală mai subțire, tot cu scîndura (ambele lipeli conțin multă pleavă);

- o lipeală cu mîna mai subțire pentru a prinde varul. După cele trei lipeli se văruiește.

Podina — (sau bagdadia) este atunci cînd sub grinzi (cordițe) se bat scînduri încheiate prin călcare, lămbuite sau cu nut și feder. Nu se mai văruiește. Scîndurile de sub grinzi se văd în casă.

Rareori se întîlnește la casele din satele Călărașului și Ialomiței podeaua de scînduri, „pămînteala” fiind înregistrată cu cea mai mare frecvență. (În acest caz, ultima lipeală dată la pereții interiori face și legătura cu suprafața de călcare a încăperilor. Pămînteala constă numai din pământ, fără baligă și fără pleavă).

În ultimii ani, în nord-vestul și sud-vestul județului Ialomița a început să se folosească tot mai mult PFL-ul (cu grosime mare) atît la „tăvăneală” cît și la podea.

„Sageacul” (chiriș) la Bordenani și „parchet” la Ulmu este porțiunea din scînduri (încheiate în diferite tehnici ca la podină), de la cosoroaba casei la ștreășină.

Casele vechi nu au sageac.

Cît privește *învelitorile* în județul Ialomița s-a folosit o gamă variată de materiale în funcție de așezarea satului, în apropierea pădurii, pe malul lacurilor, bălților sau în stepă, dar și în funcție de posibilitățile materiale ale gospodarului.

Casele „tradiționale” au acoperișul în patru ape (în rotund) iar construcțiile anexe în două ape. Doar casele cu încăperile decroșate (tot mai frecvente azi — au acoperișul în mai multe pante, frămîntat)

Pînă în perioada interbelică stuful (trestia) a constituit învelitoarea preferată, în special a sătenilor din satele din apropierea apelor (Ialomița, Boian, Mostiștea, Strachina etc.).

Stuful se fixa pe șarpantă în două feluri: drept sau înșolzit. Cea de-a doua tehnică — pentru care este nevoie și de o spată specială cu care se bate trestia prezintă avantajul de a înveli mai bine casa.

În multe cazuri, la învelitori, alături de stuf apare și papura, aceasta pentru a proteja cît mai bine casa împotriva ploii sau zăpezii.

Locuințele cu învelitorile din stuf sînt răcoroase vara, iar iarna călduroase. Sătenii au abandonat însă învelitorile din stuf. Enumerăm cîteva din cauzele care au dus la „moartea” stufului:

- putrezirea rădăcinilor din cauza apelor mari;

- desecările;

- folosirea tot mai intensă a stufului la combinatele de celuloză;

- apariția altor materiale (fier, țiglă) care chiar dacă nu au eficiență și spectaculozitatea stufului sînt socotite „la modă”, deși cu greu se poate accepta o „modă” atunci cînd este vorba de materiale de construcții necesare pentru pereți sau învelitori — (moda se remarcă în plastica și chiar în planurile locuințelor de la sate).

Pentru învelitorile caselor „cojenești” (din cîmple) în Călărași și Ialomița s-au folosit învelitorile din paie de grâu 0,50 cm și mai ales învelitorile din costrel sau vulpoaică cum i se mai spune de către „bălțăreți”.

Un caz interesant îl prezintă *învelitorile care folosesc sulfina (Iipanul) și cînepa*, tăiată de jos și făcută snopi. Se ajunsese chiar, în privința aceasta, la o anume „specializare”, existînd săteni care se ocupau în mod special de construcția învelitorilor din sulfina și

cînepă. (exemplu: comuna Coșereni, Sectorul Agricol Ilfov, de unde veneau anumiți meșteri ce făceau acoperișuri și la casele din zona Sf. Gheorghe-Sărățeni, valea Ialomiței). Peste învelișul de cînepă se mai așterne și un strat gros din paie de seceră sau grîu. O astfel de învelitoare dura pînă la cinci ani, după care se refăcea. Se schimba numai învelișul din paie de seceră care, între timp, suferise degradări, putrezise.

Învelitorile din paie, precum și din coceni de porumb sau bețe de floarea soarelui se folosesc încă cu mare frecvență la construcțiile anexe, cu acoperișul în două ape. (Nu se mai întrebunțează snopi de cînepă, deoarece această plantă textilă nu se mai folosește decît cu totul accidental). — Sînt frecvente cazurile cînd la diferitele acareturi se folosesc învelitori mixte: bețe de floarea soarelui, paie de orez și papură, aranjate în straturi suprapuse și consolidate cu „lanți” de salcîm legați cu sîrmă de martacii (căpriori) șarpantei.

„Fierul” (tabla neagră, roșie, apoi galvanizată) a apărut în Călărași și Ialomița relativ tîrziu. Cert este că răspîndirea „fierului” s-a petrecut după 1920. Apariția și răspîndirea „fierului” ca învelitoare a permis construcția polatelor, deosebit de funcționale în gospodăriile din Bărăgan.

Acoperișul polatelor este lin, ușor înclinat în comparație cu acoperișul casei propriuzise și, ca atare, învelitoarea de stuf sau paie ar fi permis ușor staționarea apei provenite din ploii sau zăpezi, în timp ce învelitoarea din tablă permite o scurgere rapidă.

Deși este cu mult mai scumpă decît țigla, tabla este materialul de învelitoare preferat de săteni.

Învelitorile din tablă se adaptează cel mai bine condițiilor climatice din zonă. Tabla poate fi și ușor modelată în cazul acoperișurilor cu dolii create prin decroșarea unor încăperi.

Se remarcă la construcțiile actuale din mediul sătesc ialomițean și călărășean utilizarea pe scară mai largă a tablei. Tigla este folosită de obicei la construcțiile anexe care au acoperișul în două pante și sînt „legate” de corpul locuinței propriuzise.

Olanele la învelitori s-au folosit mai mult în așezările din sud-estul zonei (Roseți, Bordeni).

Puține sînt casele care mai păstrează și astăzi învelitoarea din olane.

În perioada postbelică, în lipsa tablei, unele case au folosit la învelitori Internita.

Nu știm prea multe despre învelitorile din șindrilă.

Se pare, așa cum atestă unii informatori, că învelitorile din șindrilă au existat la unele biserici din lemn (ca cea de la Poiana Ialomiței) și chiar la unele case (Poiana, Colliia, unde pînă acum cîțiva ani se mai păstrau case cu învelitori din șindrilă). Desigur, asemenea învelitori apar doar la casele locuitorilor proveniți de la munte.

Cartonul asfaltat apare la învelitorile de la construcțiile anexe, polate, șoproane.

Sînt extrem de rare cazurile și complet ne semnificative în care casele au acoperișul țesut, din planșeu de beton. Ele fac o notă discordantă și neplăcută.

În unele localități, deocamdată în mod cu totul izolat, se încearcă folosirea la învelitori a plăcilor de azbociment care sînt recomandate la acoperișurile în două ape.

La cele în patru ape și mai ales la acoperișul cu dolii plăcile de azbociment se dovedesc deficitare, asamblarea lor în unghiuri, incorectă, permite ușor pătrunderea ploii sau zăpezii.

Evaluarea critică a acestor tehnici și sisteme constructive se impune, în prezent, a fi urgentată. Găsirea unor soluții rentabile, care să permită și folosirea materialelor locale, constituie una dintre cerințele momentului.

NOTĂ

1. Un alt motiv pentru care cărămida este recuzată de sătenii ce vor să-și construiască locuințe este calitatea ei nesatisfăcătoare. O parte dintre

ei recunosc că iarna locuințele din chirpici sînt mai călduroase decît cele din cărămidă sau palantă.